

88161

VÄSTERFÄRNEBO

En sockenbeskrivning



LÄNSSTYRELSEN VÄSTERBÖ	
131051/P	
Signum	N
Ex. /	Den 26-02-19

Redigerad av
CARL MANGÅRD

1951



DJUR OCH FÅGLAR

Av Olof Knöppel

Västerfärnebo är en av länets största och skogsrikaste socknar. Av dess totalareal av inemot 30.000 har utgöres icke mindre än drygt 22.000 har av skogs- och hagmarker — imponerande områden med påfallande goda betingelser för att hysa ett artrikt och livskraftigt djurliv.

Det är mot bakgrunden av dessa goda naturliga förutsättningar för jakt icke att förvåna sig över, att intresset för skogen och jakten med åren allt mer och mer kommit att gå den manliga delen av socknens innevånare i blodet och blivit en av deras mest eftersökta förströelser och avkoppling från vardagens enahanda.

Utvecklingen har dock under senare år medfört betydande förändringar i villebrådets livsbetingelser. Kulturens framträngande inom olika områden — främst inom skogs- och lanthushållningen och icke minst genom ett starkt ökat jägarantal — har efter hand framtingat jaktvårdande åtgärder och återhållsamhet i fråga om viltstammens beskattning. Man har kommit till insikt om, att djurlivet numera icke tål vid äldre tiders ohämmade jaktutövning, dubbelt förödande genom tillgången på moderna vapen, och jägarna ha undan för undan måst vidtaga inskränkningar och ikläda sig återhållsamhet i fråga om jakttider och antalet lovgivet villebråd. Med 1938 års jaktlag fick jaktvården ett länge efterlängt, värdefullt stöd i sina strävanden, som icke minst inom Västerfärnebo socken redan lämnat goda och påvisbara resultat, och det är väl i stort sett först från detta år man kan börja tala om verklig jaktvård i vårt land.

När man talar vid jaktvårdens grand old man i Färnebo, hemmansägaren Emanuel Vistrand i Norr Gerdsbo, som varit med i skogen ett drygt halvsekel, får man en god inblick i socknens jaktliga förhållanden och de problem jägarna nu för tiden ha att brottas med.

— I min ungdom, omtalar den raske 70-åringen, var det egentligen

Djur och fåglar



Algen är Färneboskogarnas förnämsta villebråd och föremål för de många jaktvårdsföreningarnas särskilda intresse.

Foto förf.



Bland skogsfåglarna intar tjädern en bemärkt plats, men man skall vara morgonpigg för att få höra stortuppen spela i vårmorgonen.

Foto förf.

bara fyra eller fem jägare i den här delen av socknen. De var Viktor Vedholm i Sör Gerdso och Johan Sahlberg som jagade i skogarna här. Jo, och så var det kronojägaren Eriksson på Hörnsjöfors. Den tiden fanns det mycket småvilt i skogarna men inga rådjur och mycket sparsamt med älg. Nu är det på annat sätt och mycket har ändrat sig, kanske mest under de sista tio åren, sedan vi fått våra jaktvårdssammanslutningar. Nu ha vi en stark älgstam, mycket rådjur, gott om hare men betydligt sämre med skogsfågel. **Tjädern** är det sämst beställt med, men **orren** förekommer ännu så länge inte allt för sällsynt. På senare år ha vi fått ett par nya viltarter, nämligen fälthare och **fasan**, och för närvarande ha vi en lovande **rapphönsstam**. Räv finns det gott om, och grävlingen är inte sällsynt. Det finns **hök** och **kråkor** också, så nog har jaktvårdarna en hel del att göra...

När man strövar omkring i färneboskogarna får man ett starkt intryck av att djurlivet där måste ha alldeles särskilt goda förutsättningar att trivas. Går man försiktigt fram och på jägarvis aktger på vindriktningen, får man allt som oftast intressanta möten med djurlivet. Har man då kameran med, kan behållningen bli än större och bestående minnen vinnas.

Våra skogars okrännte konung, älgen, förekommer tillräckligt ofta för att ett möte med honom icke skall höra till sällsyntheterna. Socknens vidsträckta kärr- och mossområden utgöra hans förnämsta tillhåll under stora delar av året. Vår och höst kan man ofta nog stöta på de imponerande högdjuren framme på ostört belägna inägor, där de stundom förorsaka betydande skadegörelse. Även skogsägarna åsamkas genom älgen avsevärda skador, mest utsatta är ungsogar av tall och björk. Skadegörelsen minskas dock i hög grad i den mån växtligheten i skogsbeståndet tillåtes innehålla tillräckligt med "älgfoderväxter": en, asp och olika slags salixarter.

Rådjuret har, efter hand som jägarna lärt sig hålla bättre ordning på sina hundar, ökat kraftigt, och det är numera mycket ofta man i färneboskogarna möter dessa graciösa och vackra djur, som med sin karakteristiska vita akterspegel impertinent vinka adjö till skogsströvaren vid för båda parterna oförmodade möten. Rådjuret har ännu icke åstadkommit någon märkbar skadegörelse på vare sig skog eller växande gröda och måste räknas som ett av våra värdefullaste viltslag.

Av hare förekommer såväl skogs- som fälthare. Den senare har genom sin hårdighet och, jämfört med skogsharen, större fortplantningsförmåga visat sig vara ett värdefullt villebråd, som väl anpassat sig

Djur och fåglar



Storlom på boet. Ösjön juni 1942.

Foto förf.



Sparvhökshonan vid sitt bo.

Foto förf.

inom de odlade arealerna och dit gränsande skogsområden. De båda arterna para sig med varandra, men avkomman blir icke fertil. Någon fara för vår inhemska skogshare synes sålunda icke föreligga genom rasblandning. Båda arterna kunna förekomma vid sidan av varandra, då fältharen icke väntas sprida sig till den rena skogsbygden.

Liksom i övriga delar av vårt land är skogsfågeln sorgebarnet även inom färneboskogarna. Framför allt gäller detta **tjädern**, storfågeln i skogen. Ännu är dock inte situationen hopplös. Allt fort slår stortuppen i vårnattsskymningen sitt underliga, trolska spel på berghällar och i knotiga furor, och deras spräckliga hönor besöka som förr lekarna, men antalet har reducerats oroväckande. Det behövs förståelse bland jägarna och ett obrottsligt hållande av det femåriga förbud, som nu råder på all skogsfågel (**tjäder**, **orre** och **järpe**) inom stora delar av landet, för att de kvarlevande resterna av den tidigare så stora stammen skall kunna ge impulsen till det uppsving landets jägare och naturvänner så ivrigt hoppas på.

Med **orren** är det bättre beställt. Ännu porlar orrspelet ganska fulltonigt från ett flertal spelplatser inom den stora socknen och de svarta tupparna kämpa mot varandra i vårlig yra — alldeles som förr. Men de stora **orrlekarnas** tid, då man kunde räkna 70 till 80 spelande tuppar på en enda spelplats, är förbi. Måne den nagon gång skall komma åter?

Järpen har hållit sig bäst av våra skogsfåglar. Någon riklig tillgång har väl knappast förekommit på mycket länge, men fågeln håller sina positioner någotsånär. Det finns alltid ett par på de gamla, kända häckplatserna, men något mer blir det just inte, i trots av att arten varit totalfredad för jakt i långa tider. Orsaken härtill anser man vara **sparvhöken** och **nötskrikan**. Båda häcka i ungefär samma terräng som **järpen**. **Nötskrikan** stjälar äggen och **sparvhöken** tar kycklingarna. Troligen medverkar även andra faktorer, och det kan antagas, att även **järpen** infekterats av den blodsjukdom, som man numera anser vara orsaken till **tjäderns** och **orrrens** djupa nedgångskurva.

Rapphönan och **fasanen** hade goda betingelser inom socknens odlade områden och ha sedan jaktvårdsarbetet börjat taga mera bestämda former ökat påfallande. På vårvällarna kan man höra **rapphönsen** locka från olika håll, och i morgonväkten ljuder **fasantuppens** käcka galande litet varstades från gädesbackar och skogskanter. I vårvällsskymningen drager **morkullan** fram med knorr och knisp över kärrsträckningarna, där **horsgöken** (**enkla becksinen**) gnäggas i luftiga kurvor högt uppe under mörknande kvällshimmel.

Djur och fåglar



Rådjur, ett av våra värdefullaste viltslag. I färneboskogarna möter man ofta detta graciösa och vackra djur.

Foto förf.



Räv på utkik i vinterdiset. Det är gott om räv i våra skogar, säger Em. Wistrand, jaktvårdens grand old man i Färnebo.

Foto förf.



Em. Wistrand, Norr
Gardsbo, på hemväg
från älgjakten.

Foto Åke Larsson.

Bland övriga fåglar man lägger märke till må framhållas ringduvan, tofsvipan och den långnäbbade storspöven, vilkens melodiska drillar hör till vårens melodi i dessa trakter. Kråkfåglarna utgöra, som vanligt är, ett starkt inslag i fågellivet. Den grå kråkan har väl genom jaktvårdens försorg gått tillbaka märkbart, men kajor och skator förekomma så mycket rikligare. Staren är givetvis också en karaktärsfågel, och skogarnas ligapojke, nötskrikan, finns snart sagt överallt.

Småfågellivet är rikligt såväl i fråga om arter som individantal. En vårmorgon ute i skog och mark kan ge en god uppfattning härom. Man kan få höra taltrasten, koltrasten och rödvingetrasten sjunga och säkert även den lilla ljuvliga rödhaken med sina spröda toner påminnande om ljudet från i handen omskakade silverslantar. Man kan få höra finkar,

Djur och fåglar

lärkor och mesar av olika slag och troligen också göktytans skarpa ti-ti-ti-ti, påminnande om falkskriket i skärpa och intensitet.

Att i detta sammanhang gå förbi de olika förekommande hackspettarterna skulle vara oförlåtligt. De höra tvivelsutan till karaktärsfåg-larna i dessa trakter. Spillkråkan, gröngölingen och större hackspetten äro mycket vanliga. Men även lilla hackspetten och tretåiga hackspetten förekomma som häckfåglar, ehuru mera sparsamt. Hackspettarnas trumvirvlar, antingen det nu rör sig om näringssökande, boanskaffning eller trådlös telegrafi till kärestan, höra till vårskogens vanligaste ljud-förnimmelser.

I färneboskogarna häcka sedan gammalt olika slags rovfåglar. Av dessa äro duvhöken, sparvhöken, ormvråken, pilgrimsfalken och fisk-gjusen de vanligaste. Men även lärkfalken och tornfalken påträffas som häckfåglar, den senare mest. Kungsörnen förekommer vintertiden ej sällan som tillfällig gäst.

Ugglorna representeras genom kattugglan, pärlugglan och sparvugglan, de båda senare dock mera sparsamt. Berguven har på senare år icke veterligen häckat inom socknen, ehuru enstaka exemplar under vartider då och då låtit höra sig. En och annan fjälluggla kan vintertiden för-irra sig ned till dessa trakter i mera tillfälliga besök.

Västerfärnebo socken äger icke några sjöar av större betydenhet. Det rör sig i de flesta fall om mindre skogssjöar och gölar, där ett och annat lompar häckar och vid vars stränder man stundom kan möta skogs-djupens skyggaste fågel, tranan. Hon häckar på ett par, tre ställen inom socknens mest svårtillgängliga sumpområden, sällan trampade av människofot. Under häckningstiden för hon en hemlighetsfull tillvaro och det är mest under flyttningstider, höst och vår, som hon observeras.

Socknens största sjö är Hörendesjön med häckmiljö för änder och dopping. Även i Svartån, som från denna sjö flyter genom socknen, finnes vissa häckningsmöjligheter för vattenfåglar, dock icke av mera framträdande beskaflenhet.

Fisket i skogssjöarna är icke av någon större betydenhet och utgöres huvudsakligen av vårfiske på gädda och abborre. På vintern bedrives angelfiske på gädda och tages också en och annan lake på krok. Kräfter finns på ett flertal håll, framförallt i Svartån, och tillgången är på sina håll ganska god. Bildandet av fiskvårdsföreningar med inplanteringar av yngel och ordnade förhållanden rörande avfiskning står nu på dagordningen och det är att hoppas, att möjligheterna på detta område för framtiden komma att bättre utnyttjas.

Olof Knöppel

De är påtagligt att, då det handlar om vården av ett djurliv som fritt kan röra sig inom betydande områden, denna verksamhet måste utövas gemensamt för ett flertal markägare för att kunna ge resultat. Detta har man inom socknen beaktat och man började i samband med nya jaktlagens ikraftträdande bilda jaktvårdsområden och föreningar, vilkas verksamhet under de gångna åren betytt mycket för viltvården och ordningen inom jaktutövningen. För närvarande finnes tre lagligt stadfästa jaktvårdsområden och tre jaktvårdsföreningar inom verksamhetsområdet.

Bland jaktvårdsområdena är Mälby-Hedåker-Rosshyttans jaktvårdsområde med sina 5 426 har störst. Området bildades 1941 och hade dessförinnan verkat såsom förening sedan 1922. Antalet aktiva jägare är 57. Därefter i storlek kommer Västerbykil-Mattsbo-Häggebäckens jaktvårdsområde med en areal av 2 500 har och 18 aktiva jägare. Minst bland jaktvårdsområdena är Björsbo-Västerbykils jaktvårdsområde med 1 000 har och 15 aktiva jägare. Områdena bildades 1942.

Av föreningarna är Gardsbo-Hällby-Islingby jaktvårdsförening med 3 837 har och 67 aktiva jägare störst. Därefter kommer Sand-Salbo-Örsingbo jaktvårdsförening med 1 785 har och 28 aktiva jägare. Slutligen kommer Hebo-Tvärhandsbäckens jaktvårdsförening på 1 600 har och 23 aktiva jägare.

Av Västerfärnebo sockens omkring 30 000 har äro sålunda 16 148 har organiserade i jaktvårdssammanslutningar med 208 aktiva medlemmar. Virsbo Bruks AB äger vidare 2 160 har skogsmarker inom socknen, vilka sammanhånga med brukets övriga marker under föredömlig jaktvård. Man är sålunda ett gott stycke på väg, då det gäller att ordna viltvården inom denna stora och skogrika socken. Låtom oss hoppas, att det icke skall dröja allt för länge innan övriga, ännu oorganiserade delar av hithörande områden skola följa exemplet och bilda sammanslutningar i viltvårdande syfte och helst då i form av lagligt stadfästa jaktvårdsområden — den enda form för sammanslutning, som ger en verkligt stark och pålitlig grund att arbeta på.

